

клопату і гонару за сваю дзяржаву і народ — гістарычна замацаванымі якасцямі патрыёта, што запатрабаваны і сёння.

Літаратура

1. Вішнеўская, І. У. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі: Дапамож. для студэнтаў вышэйш. навуч. устаноў / І. У. Вішнеўская. — Мінск: Тэсей, 2004. — 272 с.
2. История общественной и философской мысли Беларуси: эпоха Средневековья: хрестоматия: пособие / авт.-сост. В. В. Старостенко. — Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2009. — 396 с.
3. Конан, В. М. Становление и развитие философской мысли в X–XVIII вв. / В. М. Конан, А. С. Майхрович, С. А. Подокшин // Очерки истории науки и культуры Беларуси IX — начала XX в. / П. Т. Петриков, Д. В. Карев, А. А. Гусак [и др.]. — Мінск: Навука і тэхніка, 1996. — С. 98–116.
4. Старостенко, В. В. Становление национального самосознания белорусов: этапы и основополагающие идеи (X–XVII вв.) / В. В. Старостенко. — Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2001. — 200 с.

Вольга Крычко (Мінск)

«ЖАНРАВЫ» ВОБРАЗ АЎТАРА Ў ПРЫТЧЫ ПРА ДУШУ І ЦЕЛА (СЛЯПЦА І ХРАМЦА) КІРЫЛА ТУРАЎСКАГА

Д. С. Ліхачоў у працы «Поэтика древнерусской литературы» ўказаў на тое, што «праблема жанру ў літаратуры Старажытнай Русі цесна звязана з устойлівымі, “жанравымі” вобразамі аўтара»: «Кожны жанр мае свой дакладна вырацаваны традыцыйны вобраз аўтара, пісьменніка, “выканаўцы”. Адзін вобраз аўтара — у пропаведзі, іншы — у жыццях святых (ён у нейкай ступені змяняецца па паджанравых групам), трэці — у летапісе, іншы — у гістарычнай аповесці і т. д. Індывідуальныя адхіленні пераважна выпадковыя, не ўваходзяць у мастацкую задуму твора» [7, с. 333].

У канцэпцыі акадэміка Д. С. Ліхачова карэлююць дзве фундаментальныя катэгорыі гістарычнай паэтыкі — **ЖАНР** і **АЎТАР**, асэнсаванне якіх з’яўляецца актуальнай задачай сучаснай медыявістычнай навукі, бо праблема жанраў і феномен аўтара — бадай, самыя нераспрацаваныя аспекты даследавання старажытных славянскіх літаратур.

Аб’ектам нашага даследавання абраны помнік даўняй беларускай літаратуры, які мае ансамблевую мастацкую прыроду і ярка выражаную аўтарскую інтэнцыю. Прытча пра душу і цела (сляпца і храмца), паводле атрыбуцыі І. П. Яроміна, была напісана ў 60-х гг. XII ст. (не раней 1160 — 1162 гг. і не пазней 1169 г.) і прыналежнасць яе пярэ Кірыла не падлягае сумненню [3, с. 343].

У навуковым медыявістычным дыскурсе Прытча пра душу і цела атрымала вялікую колькасць самых розных жанравых азначэнняў:

- *К. Ф. Калайдовіч. Памятники российской словесности XII века. (1821):* «Следуя печатнымъ изданиямъ сей Притчи, помещенной въ Соборникахъ (см. выше), она была **проповедана** въ 5ю неделю Великого поста» [10, с. XXX];
- *Макарий. Св. Кирилл, епископ Туровский, как писатель. (1856):*

«... **слово**, неприспособленне ни кь какому празднику и **изложенное вь виде притчи** о слепце и хромце» [8, с. 227];

- *І. П. Яромін. Притча о слепце и хромце в древне-русской письменности. (1925):*

«помнік нашай старажытна-рускай **царкоўнай публіцыстыкі**» [4, с. 352];

- *І. П. Яромін. Литературное наследие Кирилла Туровского. (1955):*

«Гэта — выкрывальны **памфлет**, накіраваны Кірылам супраць яго сучаснікаў: Феадора епіскапа Растоўскага і, вельмі верагодна, князя Андрэя Багалюбскага; на першага ў тэксьце прытчы маюцца прамыя намёкі» [3, с. 342];

- *А. А. Мельнікаў. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё. Спадчына. Светапогляд. (1997):*

«... пасля 1168 г., калі Феодар не толькі адмовіўся ад разводу, але і пачаў сваю рэпрэсіўную дзейнасць, Кірыл адмаўляецца падтрымліваць Андрэя ў яго любові да “белага клубучка”, піша “Прытчу пра сляпца і кульгача” і **пасылае** яе багалюбскаму князю» [9, с. 72]. Заўважым, на карысць гэтай гіпотэзы беларускага вучонага ўскосна сведчыць пролагавае Жыццё святога: «Андрею же, Боголюбскому князю, многа **послания** написа от евангельских и пророчьских писаний, яже суть чтомы на праздники Господьския» [11, с. 72];

- *Сон Джонг Со. Творчество Кирилла Туровского в контексте книжности его эпохи: Пролог как источник произведений Кирилла Туровского: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. (2002):*

«**Слова-притча**, ... **якое мае прытчавую форму**... . Аднак, як няцяжка пераканацца, увесь лад **пропаведзі** Кірыла Тураўскага ў яго **вучыцельных Словах-притчах** уяўляе сабой **нешта новае** ў параўнанні з праложнымі прытчамі» [15, с. 17];

- *А. К. Рамаданоўская. Древнерусская притча: самоопределение жанра. (2003):*

«своеасаблівы палітычны **памфлет**» [12, с. 194];

- *С. А. Дземчанка. Притча у давній українській літературі: еволюція жанру: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. (2004):*

«**Парабала, як варыяцыя** ўкраінскай літаратурнай **прытчы**» [2, с. 8];

- *Г. С. Баранкава, І. І. Макеева. Повествовательные произведения Кирилла Туровского и проблемы русского литературного языка. (2013):*

«**Ораторская проза**», «**повествовательное произведение**» / «**нарративное сочинение**» [1];

- *І. В. Саверчанка. “Архітэктоніка і сімволіка рарытэтнай прыпавесці Кірылы Тураўскага” (2009) і “Росквіт пісьменства і літаратуры на беларускіх землях у XI–XII стст. у кантэксце агульнаславянскага культурнага ўздыму” (2013):*

«Твор **сінкрэтычны ў жанравым плане**» [13, с. 3; 14, с. 273].

Прычына такой атрыбуцыйнай стракатасці, на нашу думку, палягае ў мастацкім феномене вобраза аўтара ў Прытчы. Гэта не адзін, але адзіны жанравы вобраз.

У цэлым мы падзяляем думку беларускага медыявіста адносна

сікрэтычнага характару твора, але мяркуем, што варта:

1) праз выяўленне жанравых вобразаў аўтара правесці жанравую стратыфікацыю помніка;

2) выявіць дамінуючы жанравы вобраз аўтара ў творы і на гэтай падставе зрабіць выснову адносна жанравай прыналежнасці помніка.

Агульнавядома, што ў літаратуры Сярэднявечча жанры вылучаліся паводле іх службовага, функцыянальнага прызначэння, а аўтар прытрымліваўся «літаратурнага этыкету», таму, на нашу думку, асновай вылучэння жанравага вобраза аўтара мусіць стаць менавіта **аўтарская інтэнцыя**, якая, па словах А. Л. Каняўскай, «вызначае і ўказвае нам на жанравую прыроду твора» [6, с. 97].

Якую ж мэту ставіў перад сабой Кірыл Тураўскі як аўтар Прытчы пра сляпца і храмца? Выкрыць злачынную дзейнасць растоўскага епіскапа Феадорца і князя Андрэя Багалюбскага?

Нам падаецца, што вандроўны сюжэт Прытчы, вядомы ва ўсходняй, антычнай, сярэдневяковай еўрапейскай літаратурах, а таксама фальклоры, засланіў ад нас сапраўдную аўтарскую мэту, рэалізацыі якой дакладна падпарадкавана ўся мастацкая сістэма твора. Звернемся да метатэкставых структур помніка, у якіх выразна выяўляецца аўтарская інтэнцыя Кірыла Тураўскага:

*Но не буди нам особъ подвигнути ненаказан язык, но от божественных вземлюще писаний, со мноюю боязнью еуаггельских касаемся **бесѣдовати** словес, приводнѣ господню притчию сказающе, юже Матфѣи церкви предасть* [5, с. 341].

*Послушайте же со вниманиемъ, да по ряду **бесѣду** скажемъ, и вы со вниманиемъ смотрите* [5, с. 342].

*То не воюйте, братье, на мою грубость, нелѣп образ писания поставляющи ми. Яко же бо и по ногу вязящи птицѣ нѣст мощно на аиерьскую възлетѣти высоту, тако и мнѣ в телесных вязяцю похотех, невозможно о духовных **бесѣдовати**: не сольнуть бо ся грѣшника словеса, не имуща благодати святаго духа* [5, с. 343].

*Но да не предложениемъ словес умножю писанье и зѣло продолжю **бесѣду**, но на предѣреченая възвратимъся* [5, с. 345].

*Но си вся учившейся вѣдять, — аз же о слѣпцѣ початую **бесѣду** противу силѣ по вѣмѣщенію ума вѣкратцѣ скажю, аще и поимы творящих ми дозрю...* [5, с. 346].

*Сице же и мнѣ о сих сказавшю не от умышленья, но от святых книг. Да нѣст се мое слово, но **бесѣда**; нѣсмь бо учитель, яко же они церковни и священнии мужи* [5, с. 347].

Асаблівай увагі, на нашу думку, заслугоўвае першы з прыведзеных метатэкставых элементаў: ён замыкае экспазіцыю твора і адначасна служыць ключом, да разумення ўласна жанравай прыроды помніка: «су мінога боязнь ю еуаггельских касаемся **бесѣдовати** словес, **приводнѣ** господню **притчу** **сказующе**, юже Матфѣй церкви предасть» [5, с. 341].

Па-першае, мы тут маем указанне на жанравы **вобраз аўтара-апавядальніка / нарацара**, якім ён выступае ў сюжэтнай прытчы.

Па другое, як вынікае з цытаты, апавяданне прытчы выступае як «*привод*» для бяседы. Што гэта значыць? Звернемся да «Опыта полного курса Гомилетики» Міхаіла Чэпіка (Масква, 1893), у якім у частцы другой «Объ отличительныхъ чертахъ проповѣди, какъ духовнаго или церковнаго краснорѣчія (собесѣдованія)» у раздзеле другім «О формахъ церковнаго собесѣдованія» ў параграфі трэцім «**О Бесѣдахъ**» знаходзім дакладнае апісанне **жанравай мадэлі**, паводле якой была створана Прытча пра душу і цела (сляпца і храмца) Кірыла Тураўскага (Пераклад на беларускую мову наш. — В. К.): «Бяседаю называецца такая проповедзь, у якой гаворыцца аб некалькіх прадметах, а не аб адным якім-небудзь, і не столькі ён даказваецца, колькі вытлумачваецца. Парадак думак у ёй не дакладна метадычны і не цалкам вытрыманы; сувязь паміж імі больш механічная, чым лагічная. Часцей за ўсё гэта бывае, калі прадметам проповедзі служыць паслядоўнае вытлумачэнне Св. Пісання ці царкоўнай песні. Аднак бяседы могуць быць і не на тэксты, але ва ўсялякім выпадку матэрыя іх павінна мець характар вядомага тэксту. ... Часткі, якія складаюць бяседы, наступныя: прыступ, даследаванне ці вытлумачэнне дадзенага тэксту, маральнае дастасаванне. ... Маральнае дастасаванне можа быць двух відаў: яно можа мець характар пераканання ці выкрыцця слухачоў...; або можа складацца з адметнага настаўлення і практычных парад для слухачоў... Маральнае дастасаванне можа ісці ў бяседзе дваякім чынам: ці пасля вытлумачэння кожнага верша тэксту, ці ў канцы ўсёй бяседы... ..галоўны характар бяседы складае тлумачэнне ці вытлумачэнне дадзенай матэрыі» [16, 1893, с. 53–55].

Цяпер відавочнай становіцца мэта аўтара Прытчы пра сляпца і храмца, выразна акрэсленая ў першых радках помніка: «Добро убо, братье, и зѣло полезно, еже **разумѣвати** нам **божественых писаний учение**». У святле чаго не адвольна прыцягнутым, а падпарадкаваным мэце аўтара («разумѣвати божественых писаний учение») выглядае пасаж твора, прысвечаны, тэме «*кніжнага розуму*».

Дакладнае следаванне Кірылам Тураўскім апісанай жанравай мадэлі дазваляе зразумець складаную архітэктоніку Прытчы пра душу і цела, якая на працягу ўсёй гісторыі вывучэння помніка была сапраўдным, так бы мовіць, каменем спатыкнення для даследчыкаў-медыявістаў.

Пераважна механічная сувязь паміж часткамі бяседы тлумачыць надзвычай багатую метатэкставую тканіну твора (*Си же до zde оставльше, пагы вѣсприимем еваггельскос слово, плод устен на умней трапезе вашего ока предлагающе* [5, с. 341]; *Но си оставлю, о первом възглаголю* [5, с. 342]; *Обаче на предреченая възвратимся, разрешающа притча съуз* [5, с. 343]; *Нъ сия ократив, на первое възвращюся сказанье* [5, с. 344]; *Но и да прокое речем* [5, с. 347] і інш.).

Выкрывальніцкі пафас помніка, які выходзіў на першы план пры спробах жанравай атрыбуцыі помніка ўласна вынікае з характару маральнага дастасавання ў бяседзе.

Такім чынам, у Прытчы пра душу і цела Кірыла Тураўскага выяўляюцца жанравыя вобразы апавядальніка ў прытчы і красамоўцы ў бяседзе. Дамінуючым жанравым вобразам з'яўляецца вобраз красамоўцы, што дае падставы аднесці помнік да жанру красамоўства / аратарскай прозы.

Праведзенае даследаванне Прытчы пра сляпца і храмца дазволіла раскрыць спецыфіку жанравай прыроды названага помніка, дзякуючы чаму яно можа служыць этапам пабудовы жанравай гісторыі даўняй беларускай літаратуры ў цэлым.

Літаратура

1. Баранкова, Г. С. Повествовательные произведения Кирилла Туровского и проблемы русского литературного языка / Г. С. Баранкова, И. И. Макеева // Письменность, литература, фольклор славянских народов. История славистики: XV Международный съезд славистов. Минск, 20–27 авг. 2013 г.: доклады российской делегации. — М.: Древлехранилище, 2013. — С. 52–80.
2. Демченко, С. А. Притча у давній українській літературі: еволюція жанру: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / С. А. Демченко. — Київ, 2004. — 18 с.
3. Еремін, И. П. Литературное наследие Кирилла Туровского / И. П. Еремін // Труды Отдела древнерусской литературы. — М.; Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1955. — Т. XI. — С. 342–367.
4. Еремін, И. П. Притча о слепце и хромце в древнерусской письменности / И. П. Еремін // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук СССР. — Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1925. — Т. XXX. — С. 323–352.
5. Кирила мниха притча о челоѡѡчстѡй души и о телеси, и о преступлении божия заповѡди, и о воскресении телесе челоѡѡча, и о будущемъ судѡ, и о муцѡ. Господи, благослови, отче! // Труды Отдела древнерусской литературы. — М.; Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1956. — Т. XII. — С. 340–347.
6. Конявская, Е. Л. Авторское самосознание древнерусского книжника: (XI — середина XV в.) / Е. Л. Конявская. — М.: Яз. рус. культуры, 2000. — 195 с. (Studia philologica).
7. Лихачев, Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Д. С. Лихачев // Избранные работы: в 3 т. — Л.: Худ. лит., 1987. — Т. 1.
8. Макарий, еп. Винницкий. Св. Кирилл, епископ Туровский, как писатель / еп. Винницкий Макарий // Известия Отделения русского языка и словесности. — СПб.: Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1856. — Т. 5. — С. 225–263.
9. Мельнікаў, А. А. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё. Спадчына. Светапогляд / А. А. Мельнікаў. — Мінск: Бел. навука, 1997. — 462 с.

10. Памятники российской словесности XII века, изданные с объяснением, вариантами и образцами почерков К. Калайдовичем. — М.: Типография Семена Селивановского, 1821. — XLI, 258 с.
11. Память иже в святых отца нашего Кирила, епископа Туровского // Книга жыцій і хаджэнняў. — 2-е вид. — Мінск: Маст. літ., 1994. — С. 62–63.
12. Ромодановская, Е. К. Древнерусская притча: самоопределение жанра / Е. К. Ромодановская // Труды Отдела древнерусской литературы. — СПб.: Дмитрий Буланин, 2003. — Т. 54: Памяти Д. С. Лихачева. — С. 192–200.
13. Саверчанка, І. В. Архітэктоніка і сімволіка рарытэтнай прыпавесці Кірылы Тураўскага / І. В. Саверчанка // Роднае слова. — 2009. — № 8. — С. 3–4.
14. Саверчанка, І. В. Росквіт пісьменства і літаратуры на беларускіх землях у XI–XII стст. у кантэксце агульнаславянскага культурнага ўздыму / І. В. Саверчанка // Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XV Міжнар. з'езд славістаў (Мінск, 2013): Дакл. бел. дэлегацыі. — Мінск: Бел. навука, 2013. — С. 265–276.
15. Со, Сон Джонг. Творчество Кирилла Туровского в контексте книжности его эпохи: Пролог как источник произведений Кирилла Туровского: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Сон Джонг Со. — СПб., 2002. — 27 с.
16. Чепик, М. Опыт полного курса Гомилетики / М. Чепик. — М.: тип. Д. И. Иноземцева, 1893. — 401 с.

Олена Бердник (Донецьк)

ІНТЕРСУБ'ЄКТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛАТИНОМОВНОЇ ПОЕЗІЇ

У статті йдеться про своєрідність суб'єктної організації українських латиномовних поетичних текстів доби Ренесансу.

Латиномовні тексти доби Ренесансу лише нещодавно почали розглядатись в контексті давньої української літератури XV–XVIII стст., питанню про їхню суб'єкту організацію увага не приділялася зовсім. Це зумовлює актуальність і новизну заявленої теми.

Українські землі географічно належать до Європи, однак у зазначену добу можливість отримати вищу освіту латинською мовою мали переважно вихідці західно- й північноукраїнських територій, які послідовно позиціонували себе Роксоланами, Рутенцями, Русинами, а також завжди уточнювали, що їхня Батьківщина — Русь, що є незаперечним доказом виокремлення ними своєї спільноти з-поміж латинського європейського багатоголосся. Поважні дослідники (Д. Чижевський, Д. Наливайко, В. Шевчук, В. Яременко, та ін.) стверджували не раз, що літературний Ренесанс в Україні-Русі мав елітарний характер, тому автори латиномовних текстів могли розраховувати лише на досить обмежене коло реципієнтів-співвітчизників. Відтак аудиторією, що адекватно могла сприйняти висловлене латиною, була переважно освічена латиномовна Європа.

Першу з відомих досі друковану книгу автора-українця європейський освічений світ побачив усього за сорок три роки від винайдення Йоганом Гуттенбергом друкарського верстата. «Прогностична оцінка поточного 1483 р. магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора мистецтв і медицини Болонського університету» починається віршовою посвятою папі Сиксту IV, де звернення до